

Ο όρος «πατήρ και διδάσκαλος [της Εκκλησίας]»

Ορθοδοξία / Θεολογία

Στυλιανός Γ. Παπαδόπουλος (μοναχός Γεράσιμος Δοχειαρίτης), Ομότιμος Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών († 2012)

Μεγάλος αριθμός εκλεκτών μελών της Εκκλησίας χαρακτηρίζονται πατέρες ή άγιοι πατέρες ή όσοι πατέρες. Αυτοί είναι όσοι διακρίθηκαν σε αγιότητα, οσιότητα, διαποίμανση των πιστών, αλλά και όσοι απλώς είναι κληρικοί, όσοι δηλαδή πάντοτε -και σήμερα- αναλαμβάνουν την ευθύνη της πνευματικής προκοπής των πιστών. Η Εκκλησία διέκρινε (ξεχώρισε) λίγους από τους πολλούς πατέρες και τουι ωνόμασε τιμητικά Πατέρες και Διδασκάλους. Με τον όρο αυτό ένωσε δύο εξαιρετικής σημασίας λειτουργήματα σ' ένα πρόσωπο, το οποίο έτσι έλαβε την πρώτη θέση στους κόλπους της. Τα λειτουργήματα αυτά είναι: α) του ποιμένα, που αναγεννά και κατευθύνει πνευματικά τους πιστούς, που συνδέει αυτούς με το Σωτήρα Χριστό διά του αγίου Πνεύματος, που κηρύττει το Ευαγγέλιο, που τελεί τα μυστήρια της Εκκλησίας και που καλείται για όλ' αυτά «πατήρ». β) του διδασκάλου, που έχει το ειδικό χάρισμα και άρα το ειδικό

προνόμιο και την ειδική ευθύνη να διδάσκη και να ερμηνεύη στους πιστούς την αλήθεια του Θεού, καθώς και να αντιμετωπίζει αυτός κατ' εξοχήν τα μεγάλα προβλήματα και τις ισχυρές θεολογικές κρίσεις στην Εκκλησία.

Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι τα ιερά εκείνα πρόσωπα, που συγκέντρωσαν τα δύο λειτουργήματα του ποιμένα και του διδασκάλου, συνηθέστατα ονομάζονται απλώς Πατέρες της Εκκλησίας αντί πληρέστερα Πατέρες και Διδάσκαλοι της Εκκλησίας. Τη συνήθεια τούτη ακολουθούμε και μεις.

Την ονομασία, τη σύντομη και την πλήρη, μπορεί κανείς να βρη στα παντός είδους εκκλησιαστικά κείμενα: συνοδικές αποφάσεις (Γ', Δ', Ε', ΣΤ' και Ζ' οικουμενικών Συνόδων), κείμενα και Ομολογίες Πατέρων (π.χ. Ιωάν. Δαμασκηνού, Έκθεσις ορθοδόξου πίστεως 90· Μάρκου Ευγενικού : «Τας δε των δυτικών Πατέρων και διδασκάλων φωνάς.....», βλ. *Patrologia Orientalis*, XVII, 435-442 · και Καρμίρη, I, 423), κείμενα εκκλησιαστικών συγγραφέων (π.χ. Κλήμεντα του Αλεξανδρέα, Στρωματείς Α 1, ΒΕΠ 7, 234), ανώνυμα έργα (Αποστολικαί Διαταγαί Β 26), λειτουργικά και αγιολογικά κείμενα, προπαντός δε υμνολογικά (π.χ. ο Γρηγόριος Θεολόγος υμνείται ως «μέγας διδάσκαλος της εκκλησίας του Χριστού», βλ. Στιχηρό εσπερινού 25ης Ιανουαρίου. Τον ίδιο χαρακτηρισμό συναντάμε και για το Μ. Αθανάσιο στην ε', Ωδή της 18ης Ιανουαρίου. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας χαρακτηρίζεται «νομεύς» (=ποιμήν) και διδάσκαλος σοφός της Εκκλησίας», βλ. Ωδή η' 9ης Ιουν.). Η αφετηρία δε της μεγάλης σημασίας, την οποία η Εκκλησία έδωσε στο πρόσωπο και το έργο του πνευματικού πατέρα, πρέπει να αναζητηθή στον απόστολο Παύλο που θέλει αυτόν αναγεννητή εν Χριστώ των ανθρώπων: «Ουκ εντρέπων υμάς γράφω ταύτα, αλλ' ως τέκνα μου αγαπητά νουθετών. Εάν γαρ μυρίους παιδαγωγούς έχητε εν Χριστώ, αλλ' ου πολλούς πατέρας· εν γαρ Χριστώ Ιησού διά του Ευαγγελίου εγώ υμάς εγέννησα. Παρακαλώ ουν υμάς, μιμηταί μου γίνεσθε» (Α' Κορ. δ' 14-16). Μετά το παύλειο τούτο χωρίο κατανοούμε την απολυτότητα και τις μεγάλες διαστάσεις κειμένου των Αποστολικών Διαταγών (Β 26), που αναφέραμε ήδη: «Ούτος διδάσκαλος ευσεβείας, ούτος μετά Θεόν πατήρ υμών, δι' ύδατος και Πνεύματος αναγεννήσας υμάς».

Η Εκκλησία έχει σαφή συνείδηση της διαφοράς που υπάρχει μεταξύ των αναρίθμητων πατέρων και των ολίγων Πατέρων και Διδασκάλων της. Τούτο φαίνεται όχι μόνο από την εξαιρετικά μεγάλη τιμή και τον απέραντο σεβασμό που αποδίδει στους τελευταίους, αλλά και από το λεκτικό τρόπο που χρησιμοποιεί όταν αναφέρεται σ' αυτούς : Πατέρες και Διδάσκαλοι δηλαδή είναι οί «διαπρέψαντες» άνδρες της Εκκλησίας, που έγιναν «φωστήρες εν κόσμω», που τα «θεοπαράδοτα συγγράμματα και δόγματά» τους θεσπίζεται να φυλάσσονται και να υιοθετούνται, που αναγνωρίστηκαν «έγκριτοι Πατέρες».

Βλ. την Πενθέκτη Οικ. Σύνοδο, η οποία στην απόφασή της, αφού δηλώσει ποιές παλαιές Συνόδους και αποφάσεις της Εκκλησίας επικυρώνει, γράφει: «και συνελόντα φάναι πάντων των εν τη Εκκλησία του Θεού διαπρεψάντων ανδρών, οι γεγόνασι φωστήρες εν κόσμω λόγον ζωής επέχοντες, την πίστιν κρατείν βεβαίαν και μέχρι συντελείας του αιώνος ασάλευτον διαμένειν θεσπίζομεν και τα αυτών θεοπαράδοτα συγγράμματά τε και δόγματα πάντας αποβαλλόμενοι τε και αναθεματίζοντες, ους απέβαλον και ανεθεμάτισαν» (Καρμίρη, Ι, 229). Η συνοδική αυτή μαρτυρία έχει ιδιαίτερη αξία και είναι πολύ ενδεικτική, γιατί δεν αφορά στους συνοδικούς πατέρες, αλλά μόνο σε όσους διέπρεψαν σε συγγράμματα και σε δόγματα, δηλ. στη θεολογική διδασκαλία. Βλ. ακόμη το Συνοδικό της Ορθοδοξίας (γ') και τον Τόμο της Συνόδου του έτους 1351 (Καρμίρη, Ι, 382 και 415) για τον όρο «πρόκριτοι».

Η σύγχρονη θεολογική έρευνα, συχνά μάλιστα και η ορθόδοξη, δεν προβαίνει στη διάκριση που μας απασχολεί εδώ. Τούτο έχει σαν αποτέλεσμα την πλήρη αδυναμία να εισέλθω στο έσχατο βάθος του ιερού γεγονότος Πατήρ και Διδάσκαλος, να κατανοήσω αυτό, να το ερμηνεύσω, να το αξιολογήσω και να το εντάξω σωστά στην όλη πορεία της θεολογίας και της Εκκλησίας. Η σχεδόν ισοπέδωση των Πατέρων και Διδασκάλων με τους πολλούς αγίους πατέρες και εκκλησιαστικούς συγγραφείς προδίδει ακόμη και την έλλειψη της σπουδαίας για τον πιστό και τον επιστήμονα αρετής της «διακρίσεως», που χαρακτηρίζει τον πνευματικό άνθρωπο, σύμφωνα με τον Γρηγόριο Νύσσης. Η μη διάκριση αυτή έχει συνέπεια και την εγκατάλειψη του όρου-τίτλου «Πατρολογία» από τις μετώπες των επιστημονικών εγχειριδίων, που ασχολούνται ακριβώς με τους Πατέρες και Διδ. της Εκκλησίας, αλλά βέβαια και με τους λοιπούς εκκλησιαστικούς συγγραφείς. Έτσι χρησιμοποιούνται οι τίτλοι «χριστιανική γραμματεία» ή «εκκλησιαστική γραμματεία», που αποπροσανατολίζουν κυριολεκτικά το θεολόγο από τον καίριο σκοπό της Πατρολογίας. Φυσικά το τελευταίο τούτο ισχύει και για τους επιστήμονες εκείνους, που, ενώ διατηρούν τον τίτλο Πατρολογία, δεν κάνουν τη δέουσα διάκριση μεταξύ Πατρός-Διδ. και συγγραφέων εκκλησιαστικών.

Όσα όμως διατυπώνωμε περί Πατρ.-Διδ. δε σημαίνουν και υποτίμηση των μεγάλων εκείνων ανδρών της Εκκλησίας, που με την ποιμαντική τους φροντίδα (αγ. Σπυρίδων) ή τον ασκητικό τους αγώνα (Μ.Αντώνιος) αγίασαν κι έγιναν φωτεινά παραδείγματα. Τα εκλεκτά αυτά μέλη της Εκκλησίας έφθασαν κάποτε να γίνουν και θεόπτες, τους χαρίσθηκαν εμπειρίες θείες και άρρητες, έζησαν την αλήθεια σε θαυμαστό βάθος, καθώς γνωρίζομε από μαρτυρίες. Όλα όμως τα θεία αυτά χαρίσματα δεν τα έκαμαν «λόγο», για να έχωμε θεολογία, ούτε και τους δόθηκαν για να γίνουν θεολογία χάριν της όλης Εκκλησίας, όταν αυτή περνούσε κρίση ή δοκίμαζε αμφιβολία σχετικά με την πίστη και τη σωτηρία. Οι άγιοι δηλαδή και οι συγγραφείς γενικά της Εκκλησίας δεν είναι κατ' ανάγκην λιγώτερο άγιοι ή λιγώτερο ορθόδοξοι από τους Πατρ.-Διδ., απλώς δεν έχουν το χάρισμα του Πατρός και Διδασκάλου.

Η ορθή προσέγγιση του ιερού και θείου γεγονότος «Πατήρ και διδάσκαλος» απαιτεί να εξετάσωμε τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία δημιουργίας και αναδείξεως ενός μέλους της Εκκλησίας σε Πατέρα και Διδάσκαλό της. Στην εξέταση αυτή προβαίνομε αμέσως, θεωρώντας τη σχετική προβληματολογία στο πλαίσιο της όλης πορείας της Εκκλησίας.

Πηγή: Στ. Παπαδόπουλος, *Πατρολογία*, τ. Α', Αθήνα 1982

<http://bit.ly/139u80t>